

Etikk for arbeidslivet

Landsmøte i Medisinsk teknisk forening Parallellsesjon, Behandlingshjelpemidler

Lars Jacob Tynes Pedersen, lars.pedersen@nhh.no
18.05.2011

Agenda

- Kort om meg selv

- Del 1 – Etikk for arbeidslivet
 - Hvorfor er etikk viktig?
 - Hva er etikk?
 - Hvorfor er etikk så vanskelig i praksis?

- Del 2 – Ansvar i arbeidslivet
 - Tre fundamentale spørsmål om ansvar
 - Profesjonelt ansvar og personlig ansvar

- Del 3 – Hvordan kan vi fremme ansvarlighet og etisk bevissthet i vår egen arbeidssituasjon?
 - Noen «verktøy» for etisk bevisstgjøring og problemløsning

Kort om meg selv

- Postdoktor ved Institutt for regnskap, revisjon og rettsvitenskap ved Norges Handelshøyskole
- Bakgrunn som (ukomfortabel) siviløkonom, tok doktorgrad i næringslivsetikk (om temaet moralsk sensitivitet) ved NHH i 2009
- Forsker på problemstillinger innenfor sosialt ansvar, samt etikk i styring, ledelse og beslutningstaking
- Driver landets minst aktive plateselskap, Powerblytt Records

Del 1

ETIKK FOR ARBEIDSLIVET

Hvorfor trenger vi å vite noe om etikk?

- En rekke grunner:
- Selvinteresserte
 - For å forhindre at vi gjør moralske overtramp i arbeidssituasjonen som går utover oss selv og organisasjonen vår
- Institusjonelle
 - Fordi det stilles krav fra arbeidsgivere og andre institusjoner om at vi har moralsk kompetanse
 - Fordi juridiske rammeverk og etiske retningslinjer er utilstrekkelige og dermed stilles det krav til at vi evner å foreta selvstendige vurderinger i gråsonesituasjoner
- Altruistiske/genuint etiske
 - Fordi det kan forhindre oss i å påføre andre skade
 - Fordi det setter oss i stand til å vurdere hva som er det felles beste og å bidra til dette
 - Fordi det i siste instans gjør oss til *gode arbeidstakere* – i vid forstand

Om etikk

- *'Etikk er å bli berørt av den andres berørtheit'*

Vetlesen og Henriksen (1998) – *Distanse og nærhet*

- *'Etikk er andreorientert'*

- *'Etikkens mål er tillit'*

Konfucius

Hva er etikk?

- Moral er praksis; konkrete holdninger og handlinger som er et resultat av etiske vurderinger eller mangel på etiske vurderinger.
 - Moral handler om faktisk atferd
- Etikk er teori om moral; praktisk del av moralfilosofi - undersøker hva som er nyttig eller unyttig, godt eller ondt, rett eller galt og klokt eller uklokt.
 - Etikk handler om begrunnelser for atferd

Etikk og moral – en begrepsavklaring

- 'Når jeg står overfor et problem og ikke vet hva som er rett og galt har jeg et etisk problem'
- 'Når jeg står overfor et problem og vet hva som er rett og galt, men ikke handler deretter, har jeg et moralsk problem'

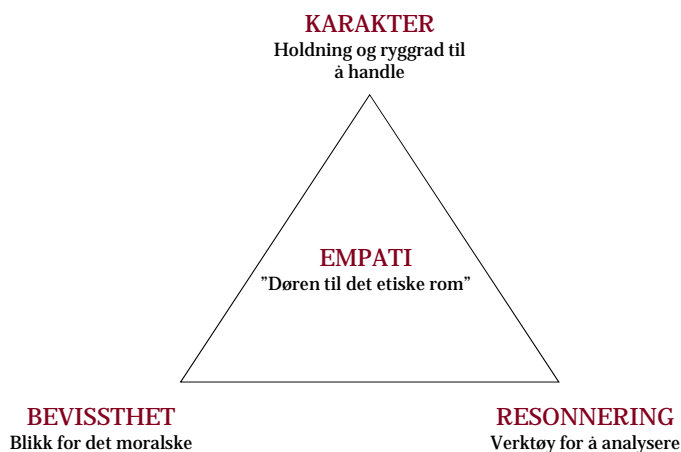
Ekte etisk dilemma

- Jeg står i et ekte etisk dilemma når to normer som hver uttrykker et moralprinsipp står i innbyrdes konflikt, og jeg ikke kan handle etter det ene, uten å krenke det andre

Hva er etikk?

- Etikdens utgangspunkt er...
 - ...at vi hele tiden foretar valg
 - ...at disse valgene angår andre
 - ...at ulike handlingsalternativer påvirker andre på ulike måter
 - ...at vi har et ansvar for hvordan våre valg/handlinger påvirker andre

Fire etiske 'organer' i praksis

Faktorer som fremmer/hemmer (u)etisk atferd

- Å legge til rette for etisk forsvarlig praksis fordrer en forståelse både av individuelle psykologiske faktorer og av sosiale og organisatoriske faktorer
- Atferden oppstår i samspillet mellom
 - ...individets moralske karakter
 - Moralpsykologiske og personlighetsmessige faktorer
 - ...og den relative kostnaden ved å handle etisk
 - Incentiver, sanksjoner og organisatoriske forhold

Den relative kostnaden ved å handle etisk

- Kostnaden ved å handle etisk (relativt til kostnaden ved å handle uetisk) har også vesentlig påvirkning på individets atferd
- Dette dreier seg om insentiver, dvs faktorer som gir en aktør motiv for å velge en bestemt handling fremfor andre
 - Økonomiske insentiver
 - Lønn, bonus, bøter osv.
 - Sosiale insentiver
 - Normer, forventninger, kameraderi
 - Organisatoriske insentiver
 - Tilretteleggelser for bestemte typer atferd

Del 2

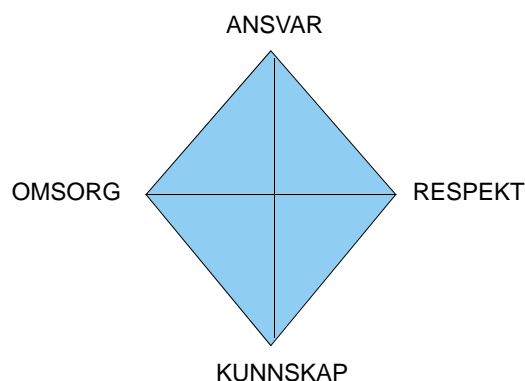
ANSVAR I ARBEIDSLIVET

Hva legger vi i begrepet ansvar?

- Et grunnleggende begrep i etikken er ansvar
- I dagligtalen snakker vi om "å ta ansvar", at en person "har ansvar", "er ansvarlig (for noe)" eller "er en ansvarlig person"
- Ansvar kan altså referere til...
 - ...karaktertrekk (ansvarlighet)
 - ...en rolle (som innebærer/medfører et *ansvarsområde*)
 - ...en frivillig forpliktelse (å *ta på seg* ansvar)
 - ...et ansvarsforhold (at man tenker å *gjøre/gjør/har gjort* noe som påvirker andre)

Den etiske diamant

- Ansvar får etisk innhold først når det sees i sammenheng med omsorg, kunnskap og respekt
- Disse må sees i et gjensidig forhold, ikke separat.

Tre grunnleggende spørsmål i etikken

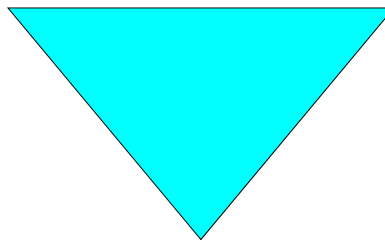
1. Hva er jeg ansvarlig for?
2. Hvem er jeg ansvarlig overfor?
3. Hvor langt strekker ansvaret mitt seg?

Ansvarstriangelet

ROLLE-MEDIERT
ANSVAR

ALLMENN-
MORAL

PERSONLIG ANSVAR

Ims (2006)

Del 3

HVORDAN KAN VI FREMME ANSVARLIGHET OG ETISK BEVISSTHET I VÅR EGEN ARBEIDSSITUASJON?

Hva er målsetningen?

- Ansvarlighet og etisk bevissthet i arbeidslivet fordrer:
 1. ...å identifisere moralsk relevante egenskaper ved handlinger, beslutninger og problemer i arbeidslivet
 2. ...å resonnerer og reflektere over etiske problemstillinger for å foreta etiske vurderinger av etiske problemer
 3. ...å delta aktivt i etisk dialog

Hvordan tilnærmer vi oss etiske problemer?

- Etiske problemer er ikke "bare" etiske problemer
- Ethvert problem har mange sider (f.eks. tekniske, økonomiske, sosiale) og utfordringen i etikken er å identifisere de etisk relevante egenskapene
- Vi ser altså etter det unikt etiske i enhver problemstilling samtidig som vi ser dette i forhold til de spesielle forholdene som angår problemet og som dermed påvirker vår etiske vurdering

Etisk relevante egenskaper og etisk relevant forskjell

- En etisk relevant egenskap er en faktisk egenskap ved en person, handling eller situasjon som danner grunnlaget for etisk vurdering av personen, handlingen eller situasjonen.
- En etisk relevant forskjell er en forskjell i de etisk relevante egenskapene.

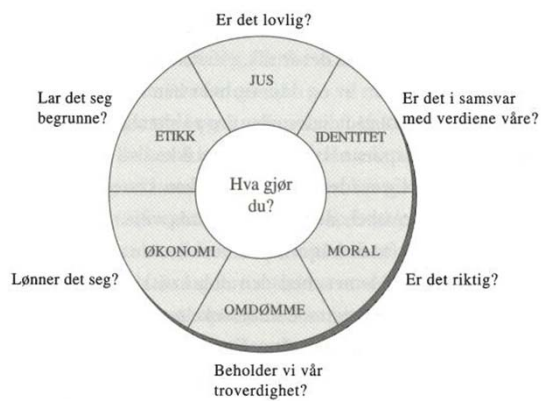
Verktøy for å gjenkjenne etiske problemer i arbeidslivet

- Vi kan utvikle evnen vår til å gjenkjenne etiske problemer ved aktivt å anvende ulike analytiske rammeverk i arbeidssituasjonen
- Her skal vi se kort på to verktøy
 - Kvalnes: Navigasjonshjulet
 - Mitroff: Fire perspektiver på sosiale problemer

Men først: to grunnprinsipper i praktisk etikk

- Likhetsprinsippet
 - *Like tilfeller bør behandles likt. Dersom to tilfeller skal behandles ulikt bør det være mulig å peke på en **etisk relevant forskjell** mellom dem.*
- Offentlighetsprinsippet
 - *Du bør være villig til å **forsvare en handling/et valg offentlig**, og du bør være bekvem med at dine nærmeste får vite om den.*
 - En praktisk "hjelper" mer enn et prinsipp.

Kvalnes: Navigasjonshjulet

Kvalnes: Navigasjonshjulet

- Ifølge Kvalnes er de relevante spørsmålene:
 1. Hva sier loven?
 - Institusjonell ramme
 2. Er det økonomisk rasjonelt?
 - «Kost/nytte»-logikk
 3. Hvordan tar det seg ut?
 - Omdømmeorientert
 4. Hvem er jeg/vi og hva vil jeg/vi?
 - Identitetsorientert
 5. Kan jeg begrunne dette?
 - Etisk vurdering
 6. Kan jeg forsvare dette?
 - Moralsk vurdering

Oppsummering

- Sentrale momenter for organisasjoner og menneskene i organisasjonen er:

1. Å stimulere **moralsk sensitivitet** slik at vi **ser** de etiske dimensjonene i problemer eller situasjoner som møter oss. Dette er et individuelt og organisatorisk ansvar.
2. Å **utvikle** vår egen og andres **etiske kompetanse** gjennom meningsbrytning (dialog) og praktisk-etisk problemløsning
3. Å **motivere** til etisk handling gjennom refleksjon rundt hvem vi ønsker å være, hva vi mener er verdt å arbeide mot og hvilke mål som er ønskverdige, samt organisatoriske ordninger som legger til rette for etisk handling